

מלחמה בלי זיכרון

המים הנקיים לא חזרו לברזים, האזעקות לא נפסקות – אבל זרם התרווחות נעצר, והחברים בעולם מופתעים לשמוע שהסכנה עדיין אורבת לכל מי שיוצא לרחוב. שנתיים אחרי הפלישה הרוסית, בקהילות היהודיות באוקראינה אוספים שברים, מנסים לחשב את מאזן היהודים שעזבו ואלה שפתאום הצטרפו, ומקווים שלפחות מדינת ישראל לא תשכח אותם

← רחלי מלקי-בודה, אוקראינה

הנה, עכשיו יש בדניפרו אזעקות", מודיע לי רועי שכתוב כשאנחנו עושים את דרכנו לעיר שבה הוא מתגורר זה 12 שנה. כשאני תוהה אם כדאי להמשיך בנסיעה במצב כזה, למרות ההתרעות העולות מהסלולרי שלו, הוא מרגיע: "האזעקות באוקראינה לא ממוקדות. פיקוד העורף בישראל פועל בשיטה של

'חלוקה לפוליגונים', שמאפשרת התרעה לעיר ספציפית ואפילו לאזורים בתוכה, אבל פה זה לא ככה. יכול להיות שגילו תנועה אוירית בים השחור או באזור בלרוס – וחצי מאוקראינה תהיה 'ארומה'. עד שיחול'ש, את יכולה לשבת גם שלוש שעות במקלט. מי יכול לחיות ככה? או אנשים התרגלו לאזעקות. שומעים סירנה, מקללים את הרוסים וממשיכים הלאה. יש איוה ערוץ בטלגרם שמתריע באופן ממוקד יותר, ובהתאם לכך חלק מהתושבים כן יורדים למקלטים".

שנתיים עברו מפרוץ המלחמה, ובאוקראינה מרגישים ששכחו אותם. המדינה שחלמה להיות אירופית לכל דבר, מצאה עצמה כלב מאבק דמים שסופו אינו נראה. "יש כאלו שחושבים שגברו לסיים כבר את המלחמה, ומה שהרוסים כבשו – שישאר שלהם. לא מעט אוקראינים סבורים כך", מסביר לי שבתוב. על המפה אוקראינה לא רחוקה במיוחד מישראל, אך בפועל היא רחוקה מאוד, אפילו יותר מגניירורק. כל שדות התעופה במדינה הופצצו, ואי אפשר לנחות בה. כדי להגיע אליה צריך לטוס שעותיים וחצי לאחת משכנותיה, במקרה הזה מולדובה. מכאן עוד נכון לי מסע של עשר שעות לפני שאגיע אל היעד. במולדובה, מדינה בת 3.5 מיליוני תושבים, אני פוגשת את הרב חושא אבליסקי, יו"ר הקהילה היהודית והאחראי על מוסדות חב"ד. "חצי מיליון פליטים ר"ר אלף מהגרים חצו את הגבול מאוקראינה למולדובה", הוא מספר. "זה אירוע שמשפיע בהכרח על מדינה קטנה כל כך. אין פה מערכות שיכולות לקלוט כמות כזאת של מהגרים".

כ-25 אלף פליטים יהודים עברו אצלו, רובם הגדול בתחילת המלחמה. "הייתה הרבה פניקה", הוא נזכר. "אנשים נסעו 50-60 שעות עד כדי להגיע לפה. בתי המלון העלו את המחירים בצורה מטורפת. גבו אפילו 700 דולר ללילה". רבים מהפליטים, הוא מספר, בתרו לבסוף לחזור לאוקראינה. "אני מכיר אנשים שחיים באורסה תחת הפגזות. יש להם אפציה להגר למקום מבטחים, אבל הם מוותרים עליה. החלפת מקום מגורים זה מאמץ נפשי כבר מאוד". גם מולדובה מנסה להיות אירופית, אבל לא בהצלחה יתרה. השלטים בתנויות כתובים גם באנגלית, אבל האוכלוסייה בעלת גיגונים מוזהאירופיים עם זיקה רומנית. בארוחת הבוקר של בית הכנסת, שמשמש גם כבית תמחוי, מגישים גרסה כלשהי של ממליגה. "השורשים הרוסיים נמוקים לאט לאט", מספר הרב אבליסקי, "יש פה היום יותר אנשים שמדברים רומנית".

צילום: איי.איי.פי

המשפחות נאלצו להתפצל

לצדי הדרך ממולרובה לאוקראינה נמתחים קילומטרים רבים של נוף בלתי משתנה. עוד ועוד שדות שלאישי אין זמן לעבר, עצים אפורים ומקורחים, כפרים קטנים ונחלים. גם אחרי שהוציאים את הגבול – הליך שנמשך שעות – הנוף נותר כשהיה. לעת ערב אני מגיעה למיקולאייב, אחת מעשר הערים הגדולות באוקראינה. היום היא סמוכה לחזית – לא רחוקה מחרסון, שנכבשה כבר בחודשי החימה הראשונים. הרוסים תכננו להמשיך מחרסון לאודסה ולמיקולאייב כדי לשלוט במזרח, אבל נבלמו.

הרב שלום גוטליב, שליח הב"ד במיקולאייב ורב העיר, מוביל אותי לבית הספר היהודי. הוא מראה לי מקלטים נמוכי קומה שמצוידים בעודי לימוד. כשהפגזים נחתים בעיר, הילדים נאלצים לבלות שם שעות. "הרוסים הפגזו את צנרת המים הראשית של מיקולאייב, ובמשך חודש וחצי לא היו מים בכתים", מספר הרב גוטליב. "עד היום אין לנו מים נקיים בכורים. אם תצאי החוצה, תראי

אנשים מחזיקים בידיהם רליים וקערות, אוספים מי גשמים. אחרים מסתובבים עם עגלות סופר מלאות בשמיית מים, ומעמיסים על כלי הרכב שלהם עשרות בקבוקים". בתקופת מתימת לא היה גם השמל. "בחורף הטמפרטורות פה יורדות מתחת לאפס, ורק מי שמחזיק בבית אמצעי חימום שמבוטס על עצים, היה יכול להתחמם. הילצנו מכאן יותר מ-1,500 יהודים, הוצאנו אותם בשיירות ובאוטובוסים. רבים אחרים יצאו באופן עצמאי. היום חיים בעיר כ-4,000 יהודים שיש לנו אותם קשר".

למה הם נשארו? מדובר במבורגים שלא רוצים לעזוב?

"אדם בגיל 70 לא ילך לחפש עכשיו חיים חדשים, אבל יש גם צעירים שנשארים. צריך להבין – גברים בגיל 18 עד 60 לא ממש יוצאים מהבית, מחשש שגייסו אותם. יש כאלה שלא יצאו לרחוב מתחילת המלחמה".

עבור הרב גוטליב רועייתו דינה, שותפתו לגיהול הפעילות היהודית בעיר, עזיבה אינה אופציה. יש להם שלוחות, יש להם אחריות. אבל לפעמים, מורים השניים בכנות, הם חשים ששכחו אותם. "לא מזמן נסעתי לכנס של שלוחות הב"ד בניירורק", מספרת דינה. "פגשתי שם הרבה חברות, והן אמרו – מה, עריין יש אצלכם מלחמה? אנשים לא יודעים שאנחנו מתמודדים פה כבר שנתיים עם מחסר במים ונפילות השמל".

"אחד הבניינים פה ספג הפגזה, וכל הדידות

נפגעו בצורה קשה", מספר שלום. "חלק מהבניין נטה ליפול, ואנחנו ידענו שיש שם יהודים. הגעתי לשם וביקשתי שיתנו לי להיכנס. מצאתי כפנים יהודי משותק, שוכב במיטה. הוא לא יכול היה לעשות כלום. אם לא הקהילה היהודית, מי היה בא להציא אותנו?"

"יש הרבה מאוד משפחות שהיריות שלחו גיווקו קשות בהפגזות. הן היו צריכות לשפך הלונות ולהחליף את הרצפה כדי שהרירה תהיה שמישה לימי החורף. בלי תמיכה של הפרדציה, EJC, פרדציית הקהילות היהודיות באוקראינה – רמ"ב, לא היה לאנשים האלה היכן לגור".

המראות הקשים מימי הפינוי ההמוני ורופים ארוגו. "ראיתי בעל רחף בכוח את אשתו ואת הילדים לאוטובוס, כדי שיברחו מכאן. ראינו משפחות מתפצלות, פירות מזועזעות. תמונות שמזכירות את מלחמת העולם השנייה, הופיעו פתאום מול העיניים שלנו. אתה רואה למה קופצת מהאוטובוס ורצה לאבא שלך, והוא נותן לך חיובק ורוחף אותה חזרה".

ואתם עצמכם לא התלבטתם אם להישאר או לעזוב?

"הורים לא משאירים את הילדים שלהם לבר בכית, הם נשארים איתם. זה סגנון השליחות של הרבי. ליהודים פה זה נותן תקווה, הם יודעים ששום דבר לא מונע ממך לצאת, ואתה בכל זאת נשאר בשבילים".

לאדח אוקראיני מן השורה, הוא אומר, אין

להם לחפש תשובות לשאלות החיים, וגם לחפש את בית הכנסת הסמוך. המניין הקבוע שלי השתנה כולו. בסדר פסח שערכנו בשנה שעברה, 370 מהמשתתפים היו בכלל חרשים. זה מדהים, עצוב ומרגש גם יחד".

מגיעים בפורשה לבקש אוכל

ממיקולאייב אני יוצאת לנסיעה בת ארבע שעות וחצי כדי להגיע לדניפרו. בשלב הזה מצטרף אליי רועי שבתוב, אחראי האכטחה של מוסדות הפרדציה בעיר וירי ימינו של שליח הב"ד. במהלך הנסיעה הוא מספר על הכותרות שמעסיקות בימים אלה את תושבי אוקראינה. "דצים הרבה סיפורים על גילויי האכזריות של הצבא הרוסי. יש סרטון ויראלי מאוד שמראה חיילים רוסים מדברים עם שומר אוקראיני באיזה מגרש מכוניות, זה נראה שהם מגיעים להבנה – וברגע שהוא חוזר לבוטקה שלו, הם פשוט יורים לו בגב. ממש הוצאה להורג".

אך מתייחסים האוקראינים ליהודי המדינה? "בגדול הם די מכבדים, כי רוב היהודים פה במצב כלכלי טוב יותר מהאוקראיני הממוצע. חלק מהתושבים בטוחים שיש לנו כיפת ברזל מעל בניין הפרדציה", הוא צוחק, "קיימת איוו תפיסה שאומרת שהיהודים תמיד מסודרים, והיא מבוטסת על משור אמיתי, כי יש לנו קהילות מסודרות שואגות לנו. אבל כרגע גם אצלנו מרגישים את המצוקה".

יש לקהילה היהודית קשר טוב עם הנשיא זלנסקי? "הוא יהודי, או מטבע הדברים היהודים מתוברים

מזוזה עם היהודים, לטוב ולרע. זלנסקי בהדלקת נרות חנוכה עם הרבנים קמינצקי וסטמבלר

צילומים: באדיבות מרציית הקהילות היהודיות באוקראינה

הרב מאיר סטמבלר: י"ל מטר מרובע ששייך לקהילה בדניפרו הפך למחסה. לפני המלחמה לא ידעתי מה זה נשק, ופתאום קוראים לנו לחלץ יהודים ממקומות שהרוסים כבר כבשו. ראיתי שמכוניות היוקרה נעלמו, כל מי שהיה לו כסף ברח, ואמרתי לעצמי – דווקא בגלל זה אני חייב להישאר"

איש לא טורח להתחבא בעת אזהקה. בטונדות ברחובות דניפרו

בישראל, כמו מנהרות הכותל. אבל ברגע שהחלה המלחמה, כל הביטחון פה נעצר.

אנחנו מתחילים עכשיו מאפס. הקהילה לא מצליחה למלא את כל הצרכים של יהודי אוקראינה. אנחנו היינו צינור החמצן של הרבה קהילות במדינה, והצינור הזה הולך ונסגר. רבים מהתורמים שלנו ירדו מנכסיהם. אנשים שהיו פעם מעמד ביניים, יכולים לרפוק פה ברלת ולבקש אוכל. יכולת לראות גם אנשים שמגיעים לכאן בפורשה או ביגואר, ואין להם מה לאכול".

בתחילת המלחמה הרגשנו חיובק מיהדות העולם", מספר הרב סטמבלר, "יהודים שלחו תרומות, חיוקו אותנו. אבל מאז עברו כבר שנתיים, אנשים מתרגלים, המלחמה בישראל בכלל הורידה אותנו מהכותרות. יהודי-אמריקני עם לב חם, למי הוא ישלח תרומות עכשיו, לאוקראינה? בוודאי שישלח לארץ, ואנחנו בעד, גם אני הייתי עושה אותו הרבר. אנחנו גם מעודדים את היהודים פה לעלות לארץ. אבל יש כאלו שלא יכולים להגר, למשל אם הם צריכים לטפל בהורים מבוגרים".

"השילוב של המלחמה פה עם מה שקורה בארץ

גורם להרבה יהודים לצאת מהארץ", מספר גם הרב קמינצקי. "באזור שלנו, ואני לא מגויס, לכל אדם שלישי יש שורשים יהודיים. אנשים פה מתחילים להתקרב ליהדות, וזו תופעה שאנחנו שומעים עליה גם מקהילות אחרות".

הרב סטמבלר: "הקומוניסטים עברו קשה מאוד במשך שבעים שנה כדי לעקור את היהודים מהשורשים שלהם. היו יהודים שבמשך שנים לא התקרבו למוסדות הקהילה, אבל בתקופת מלחמה אנשים מתחילים לחפש את החיבור לכוח עליון. יש גם עניין 'טכני' – הם יודעים שכאן רואנים ליהודים ולא ישארו אותם למשל בלי אוכל. אז המצב הוא שהרבה יהודים עזבו את האזור, אבל הרבה אחרים התגלו".

הרב קמינצקי: "במבנה מומל יש שני חרדי ניתוח פעילים שמצילים את חייהם של יהודים שמגיעים מכל אוקראינה. אין פה רפואה ממשלתית מסודרת שתראה להם, וכול במימון פרטי. אם יהודי צריך שישלח לארץ, ואנחנו בעד, גם אני הייתי עושה אותו הרבר. אנחנו גם מעודדים את היהודים פה לעלות לארץ. אבל יש כאלו שלא יכולים להגר, למשל אם הם צריכים לטפל בהורים מבוגרים".

עם מערכת מסודרות".

קונסולים כן, מורות לא

דווקא ממדינת ישראל, אומרים שני הרבנים, הם מצפים ליותר. "משרד החינוך הפסיק לשלוח לכאן מורות", אומר קמינצקי, "מבחינת ישראל מסוכן להיות פה. השגרירים והקונסולים כבר חזרו

"זברים לא יוצאים מהבית מחשש שגייסו אותם". פליטים יהודים מאוקראינה

לאוקראינה, או החינוך היהודי פחות חשוב? יש לנו פה צוותים מקומיים, כי אנחנו החב"דניקים לא עוזבים את השטח, אבל זה שמדינת ישראל ככה ויתרה עלינו – זה זועק לשמיים".

מי שמחזיק את הקשר של המשפחות ליהדות זה אנחנו, דרך החינוך, מסביב סטמבלר. "הנתונים הסטטיסטיים מראים את זה בצורה ברורה: כשיש קהילה חזקה, היהודים שעוזבים אותה עולים לישראל. כשהקהילה חלשה – היהודים נורחים לאירופה ולארה"ב. מי שמגיע לגרמניה למשל, זה אומר 95 אחוז מתגברים שלו כבר לא יהיו יהודים".

קמינצקי: "כפי שאמרנו, אנחנו בעד עלייה, מכמה סיבות. קודם כול, תחולת החיים בארץ היא 15-10 שנים יותר מאשר פה. זה אומר שאם משפחה יהודייה בת חמש נפשות החליטה לעלות לארץ,

ברית המועצות המתפרקת ולבטל את הרפורמות – רמ"ב), קיבלתי הוראה מהשגרירות האמריקנית לעזוב, וגם אז נשארת".

כשפרצה המלחמה עם רוסיה, הוא מתאר, כל מרכז "מנורה" התמלא אנשים שבאו להסתתר בו – ו"לא רק יהודים. חלקם הגיעו עם כלבים ותחלים. יש פה אולם מהודר עם גברשות, ואנשים ישבו שם על הרצפה. הרב מאיר הסתובב עם טלפון לווייני, בשבת, באמצע בית הכנסת. זה היה טוריאליסטי".

"כל מטר מרובע ששייך לקהילה הפך להיות מחסה", משחזר הרב סטמבלר. "לפני המלחמה לא ידעתי מה זה נשק, ופתאום קוראים לנו לחלץ יהודים ממקומות שהרוסים כבר כבשו. אף פעם לא אמרנו זה לא התחום שלנו; בכל נושא שביקשו מאיתנו לעזור, פשוט עזרנו. קרה שפנו אלינו לגבי משפחה יהודייה שצריכה חילוץ מעיר כזו או אחרת, ועד שהגענו לשם כבר לא היה בניין. במקרה אחר פתחו לנו נתיב יציאה מתואם, אבל שהיהודים עלו על האוטובוס, ירד לעברם. לא ידענו אם להחזיר אותם או לצאת, ואף אחד לא מוכן לקבל החלטות. היו בקרים שבהם התלבטתי אם לקחת דרכון כשאני יוצא לבית הכנסת, כי לא ידעתי אם בסוף התפילה אותה ברוסיה או באוקראינה. ראיתי שרכבי היוקה נעלמו, כל מי שהיה לו כסף ברה, ואמרת לי עצמי – דווקא בגלל זה אני חייב להישאר".

צילום: באדיבות מפרצת הקהילות היהודיות באוקראינה

חני סגל (בעיגול): "הילדים היו מוכנים ולבושים ליציאה מחרקוב. אמרנו להם שמסדרים לנו מסדרון ירוק, אבל כשיצאנו ראינו שהאש נמשכת כל הזמן. הילדים אמרו 'זה מסדרון ירוק?'. אמרתי להם 'אתם רואים את החיילים בתלבושת הירוקה? זה המסדרון'. שילמנו 5,000 דולר בשביל לצאת משם"

כמו בישראל, הוא מצייץ, גם כאן המלחמה יצרה אחרות נדירה בין ארגונים יהודיים. "כולם עבדו יחד בשיתוף פעולה, רבר שלצענו אינו מובן מאליו. ריגשה אותי במיוחד ההתגייסות של הרב שלמה כובש, ו"ד אגודת הקהילות של שומרי מצוות בהונגריה. הוא רתם את ממשלת הונגריה ואיתר מקום לפליטים יהודים במתחם נופש ענקי על שפת אגם בלטון. רבים מהם עדיין שם, ולשמחתי רבים אחרים עלו ארצה".

לא רק בגלל המרק

במהש הבוקר אנחנו יוצאים לסידור בדניפרו, ואני מתרשמת שאכן אפשר למצוא הרבה הקבלות בינה לבין תליאביב. העיה שוקקת, לכאורה מנהלת חדר לקבל החלטות קשות לגבי ההמשך. בסוף הדיוע, בכל פינת רחוב ניצבת בטנרה מצוירת – אבל איש לא משלה עצמו שהיא תוכל להגן מפני ההגות רצינית. בשלב מסוים אני שומעת צליל מתמשך, חרישי, ורדב סטמבלר מסביר שזו אועקה. אף אחד לא טרחה לרוץ ולהתחבא. אנחנו אולפים על פני בניין השב"כ המקומי, שהרוסים כיוונו אליו את הפצצותיהם פעמים אינספור, והצליחו בעיקר לגרום נזק כבר לסביבתה. הדחובות המומים, אך לא

בעיר. מנהלות בתי ספר מכל דניפרו מגיעות לכאן כדי ללמוד מהשיטה שלנו".

בית הספר היהודי, כך מסבירים לי, הוא בעצם החוט המחבר את הקהילה למשפחות. "דרך הילדים אנחנו מבינים מה המצב בבית ומה צריך", אומרת אלטרוין. "התפקיד שלנו זה לא רק לדאוג לתלמידים".

סגנית מנהלת בית הספר של הבנות היא חני אנגלסמן, בתו של הרב סטמבלר. בבית שלה היא כבר מגדלת דוד שלישי לשליחות באוקראינה. "אם אנחנו לא נהיה פה, היהודים לא ילכו", היא אומרת, "הם פשוט יאבדו מבחינה רוחנית, וגם יאיתרו מאוד בגשמיות. הכי קל לעזוב אני ומשפחתי כבר עזבנו למשך כמה חודשים בתחילת המלחמה, כשחשבו שהרוסים יגיעו הנה. החיים בחוץ נחים יותר, אבל כאן הם מלאי משמעות. רבות מבוגרות בית הספר שלנו נישאו ליהודים, אנחנו עוגן עבור יהודים רבים, וזו זכות גדולה. לא כיה להתעורר מאועקות לעיתים קרובות, אבל הקב"ה שומר ועוזר".

בקריית החינוך אני פוגשת גם את חני סגל. בעבר היא שימשה שליחה בחרקוב, אך לאחר פרוץ המלחמה קיבלה הוראה לנסוע לישראל. רק בסוף הקיץ של '23 חזרה לאוקראינה, וכעת היא מתגוררת בדניפרו. הדירה שהייתה לה בחרקוב קיימת היום רק בתמונות וביזכרונות. "המלחמה התחילה ביום חמישי, וביום ראשון נכנסו שירות של כלי רכב רוסיים לחרקוב", היא מספרת. "היו פיצוצים בכל מקום, פחדנו מאוד. הרוסים לא הצליחו לכבוש את העיר, אבל המשיכו לשגר אליה טילים. גרו לידנו שתי משפחות יהודיות, אותן אמריקנית ואחת מקומית. הן פחדו להישאר בבית, והזמנו אותן לבוא

"מדינת ישראל ויתרה עלינו. זה זועק לשמיים". פליטים יהודים במקלטים

הרב לוי אנגלסמן: "המלחמה האיצה תהליכים תרבותיים שהתחילו עוד קודם, והיום לא מקובל להדפיס ספר ברוסית. רוב היהודים שמגיעים לבית הכנסת הם מבוגרים, שהתרגלו לתרגום החומש לרוסית. בבתי הספר לעומת זאת מלמדים בשנים האחרונות רק באוקראינית. הבנו שצריך לתרגם את התורה לשפה הזאת"

"נהיה מבין לדבר ברוסית". הרבנים אנגלסמן וגליק

שלהיילים האלה יש הורים, יש ילדים, ואולי אתם בני משפחה מאמינים שיקרים עדיין חי, אולי מוחזק בשבי. אלה מחשבות קשות".

היה ברור לך שאתה צריך להתגייס?

"אם חיות פה רוב חיין, אתה מרגיש חלק מהעם האוקראיני. להרבה יהודים במדינה יש הורה אחד יהודי ואחד אוקראיני. אנחנו יודעים בוודאות על 6,000 חיילים יהודים, אבל מעריכים שיש יותר".

לידו יושב סגור חיינובסקי, שזה עתה חזר מהחזית. הוא חובש כיפה של "מלך המשיח", ציציות ארוכות משתלשלות מבגדיו. "אני נלחם עוד מ'2016, הוא מספר. "התגברתי, עברתי אימונים של הקנדים והאמריקנים, והיום אני צלף. אני משרת ביחידת עילית, אבל התקציבים שלנו גרועים. בשנתיים הראשונות אף אחד לא קיבל מדים, קנינו אותם בעצמנו או דרך הפרדציה כשעוד היו לה תרומים. גם משתיקי קול השיגו לנו. המורל ירוד מאוד כי המשכורות נמוכות, ובכסף הזה הלוחמים קונים גם נשק".

קשה להיות חייל יהודי בצבא אוקראינה?

אנחנו לא סובלים מאנטישמיות, אבל קשה מהבחינה ההלכתית. אסור לגדל זקן, ואין גנישות לאוכל כשר. כשהייתי בחזית נאלצתי לעשות הרבה עבירות, אכלתי מזון לא כשר. עכשיו האמריקנים שלחו לאוקראינה מנות קרב שמכילות עוף, או לפחות אני לא נאלץ לאכול חזיר".

כמו החיילים בישראל, גם הוא מספר על קשיי החזרה מהחזית לשגרה. "אני לא נרדם, לוקח לי ארבעה ימים להתאפס. אני לא רגיל לשקט, רגיל לפיצוצים".

"סגור שיתף אותי שלפעמים נופל לו האוטובוס והוא מבין שרודג הרבה אנשים", מספר הרב סיניאקוב. "לא קל לו עם זה, אבל הוא מאמין שאלוקים מינה אותו למשימה, שזו השליחות שלו. באוקראינה אין כל כך עודה סוציאלית לחיילים, בריאות הנפש לא מפותחת כאן. באחת הביגרות שאני מכיר שמו שמונה פסיכולוגים על 7,000 איש. הם בחיים לא יגיעו לכולם. הרבה מהחיילים מרגישים מנוצלים, כאילו השתמשו בהם וחרקו אותם. אנחנו נכנסים לתוך הוואקום כדי לשמור עליהם".

גם המסע חזרה מאוקראינה לישראל אורך שעות רבות. יהודים מאוקראינה שהיו רגילים לברך את בני משפחתם בארץ כמה פעמים בשנה, חושבים היום פעמיים ויותר לפני שיצאו לנסיעה האות. וברוך, אותם מרביץ עפר שוממים שאיש לא מתכוון לגרוד בהם. מתיריים תריות נוגות על תכליתן של מלחמות, על קטנתם של מנהיגים ועל גדולתו של האורח הקטן. ■

לנחונות: dyokan@makorishon.co.il

לוי אנגלסמן, שמתמקד כרגע בניהול פרויקט תובעני של תרגום התורה לאוקראינית. "רוב היהודים שמגיעים לבית הכנסת הם מבוגרים, שהתרגלו לקרוא את התרגום של החומש לרוסית", הוא מסביר. "בבתי הספר לעומת זאת מלמדים בשנים האחרונות רק באוקראינית. הבנו שצריך לתרגם את התורה לשפה הזאת. האתגר היה למצוא יהודי שרובו ברמה גבוהה גם את לשון הקודש וגם אוקראינית. אין הרבה כאלה".

"המלחמה האיצה תהליכים תרבותיים שהתחילו עוד קודם לכן, והיום לא מקובל להדפיס ספר ברוסית. אנשים כן ידברו ביניהם רוסית, אבל זה קצת כמו חרדים שמדברים ביניהם יידיש, ולא קוראים ביומיום שום טקסט ביידיש. יש שפה של דיבור ושפה של קריאה. עבר האנשים שהתרגלו לדבר רוסית, היא תמשיך להיות שפת הדיבור כי קשה לשנות את זה, אבל הקריאה עוברת לאוקראינית בצורה מלאה, וגם ברדיו זו השפה הדישמית".

אנחנו ממשיכים למרכז הרפואי של הקהילה, בניין מפואר ומצוחצח בסטנדרטים שיכולים להביך את מקביליו הישראליים. אל תטעי, מבהירים לי מארחי, הפער מבית חולים אוקראיני מוצע הוא מיליון שנות אור.

פרופ' אלכסנדר רינסקי, מנהל המרכז, התמרדר בתחילת המלחמה עם גל של פליטים פצועים. "חלק הגיעו בעצמם, חלק באמצעות חילוצים של הפרדציה. היו כאן הרבה אנשים ממרויפול שסבלו מפצעי ירי או מרסיסים. לאישה אחת הצלנו את הרגל. טיפלנו גם בלא יהודים: כל אוקראינה יודעת